

ВІДГУК

офіційного опонента на рукопис дисертації

Марії Анатоліївни Поливач «Академік П.Д. Пшеничний – учений, педагог та організатор вітчизняної дослідної справи в зоотехнії у 30-70-х рр. XX ст.», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами. На початку ХХІ ст. серед нагальних завдань постала інтеграція України у світові та європейські соціально-економічні інституції. У цьому контексті однією з актуальних у соціально-економічному розвитку держави виявилась проблема утвердження інноваційних методів ведення сільського господарства. У свою чергу, пошук оптимальних шляхів розвитку тваринництва актуалізував завдання вивчення вітчизняного зоотехнічного досвіду. У дослідженні процесів і явищ, які відбувались в тваринництві України протягом 1930–1970 рр., помітну роль відіграв Павло Дмитрович Пшеничний (1903–1985 рр.) – доктор сільськогосподарських наук, професор, академік.

Наукова спадщина професора П.Д. Пшеничного представлена такими розробками: оригінальний напрям опрацювання принципів і методів спрямованого виховання та стимулювання функцій живлення й обміну речовин молодняку сільськогосподарських тварин, способи підвищення коефіцієнта корисної дії корму, питання вікової мінливості видових і господарських корисних ознак у тварин під впливом різного рівня годівлі та формування продуктивності сільськогосподарських тварин в онтогенезі.

Виходячи зі сказаного, дисертаційне дослідження Поливач Марії Анатоліївни є дійсно актуальним. Це підтверджується проведенням його на основі тематичного плану науково-дослідницької проблематики кафедри історії і політології Національного університету біоресурсів і природокористування України, є складовою ініціативної теми «Вивчення соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку України: аграрний аспект» (Державний реєстраційний номер 010911007117).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність. Дисертаційна робота є науковим дослідженням, виконаним особисто М.А. Поливач, в якому розкрито авторський підхід до визначення ролі й місця відомого вітчизняного вченого та його наукових здобутків з розвитку вітчизняної зоотехнічної науки.

Наукові положення, теоретичні та практичні висновки, викладені в дисертації, є достовірними та належним чином обґрунтованими. Для цього автором опрацьовано значну кількість документів, наукових праць, періодичних видань з обраної теми. Пріоритетне значення дослідницею надавалося документам, які дозволяли всебічно здійснити аналіз життя та наукової діяльності П.Д.Пшеничного.

Дослідження базується на загальнонаукових принципах історичного пізнання: історизму, об'єктивності, системності, детермінізму, опори на історичні джерела. Важливе значення надавалося використанню загальнонаукових, специфічно-історичних, порівняльно-історичних, персоніфікації та міждисциплінарних методів.

Результати досліджень автора, висновки, які сформульовано в 6 пунктах, одержано в результаті наукових узагальнень кваліфікованої аналітичної роботи, вивчення наукових здобутків П.Д. Пшеничного у розвиток вітчизняної зоотехнічної науки.

На основі науково-історичного аналізу життєвого та творчого шляху П.Д. Пшеничного авторкою встановлено, що вченим зроблено вагомий внесок у розвиток вітчизняної зоотехнічної науки і практики.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях. Дисертаційна робота М.А. Поливач характеризується науковою новизною та практичною спрямованістю.

Зокрема, на увагу заслуговують такі здобутки автора: на основі аналізу різноманітних джерел, наукової літератури запропоновано інтерпретацію складових життєвого і творчого шляху П.Д. Пшеничного; з'ясовано процес формування наукового світогляду та становлення П.Д. Пшеничного як науковця; запропоновано періодизацію життя та творчості П.Д. Пшеничного, проведено комплексне дослідження науково-організаційної, педагогічної і репрезентаційної діяльності; визначено роль вченого в організації, становленні та популяризації системи вищої аграрної освіти, розгортанні комплексних галузевих досліджень.

За темою дисертації опубліковано 28 друкованих праць, серед яких 7 статей у виданнях, визначених МОН України фаховими, в тому числі: 1 – у закордонному виданні; 17 – у матеріалах науково-практичних конференцій і семінарів; 4 – в інших виданнях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Наукові праці, опубліковані автором одноосібно, присвячені окремим положенням, викладеним у дисертації.

На підставі цього можна зробити висновок, що публікації відповідають змісту дисертації. У них відображені положення та висновки, що систематизовані у представлений роботі.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (310 найменування) та 56 додатків. Повний обсяг дисертації становить 297 сторінок, основний текст роботи викладений на 214 сторінках.

У вступі дисертанткою розкрито актуальність теми, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, встановлено хронологічні та територіальні межі, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження» з'ясовано рівень розробки теми, висвітлено джерелознавчу базу дослідження, здійснено систематизацію використаних джерел. Проведено аналіз наукових пошуків попередніх дослідників життєвого і творчого шляху П.Д. Пшеничного, його внеску в розвиток вітчизняної зоотехнії, а також досліджень щодо історичних особливостей розвитку тваринництва та зоотехнічної галузі в цілому. Авторкою виділено два хронологічні періоди (радянський та доби незалежності), які мали певні суспільно-політичні і соціально-економічні особливості та специфіку умов підготовки тих чи інших праць, що стосувались з'ясування внеску П.Д. Пшеничного у вітчизняне дослідництво в зоотехнії.

Аналіз основних історіографічних джерел дав змогу встановити, що вивчення наукової спадщини академіка П.Д. Пшеничного не має комплексного характеру, опубліковані матеріали фрагментарно висвітлюють окремі періоди життя і особливо напрями діяльності вченого, що потребують внесення відповідних уточнень за допомогою введення в галузевий обіг невідомих фактів.

Автором, Поливач Марією Анатоліївною, надано детальну характеристику віднайдених джерел. Їх значна кількість свідчить про проведення глибокого дослідження.

У другому розділі «Становлення особистості та наукового світогляду П.Д. Пшеничного» розглянуто умови, що сприяли особистісному і науковому становленню дослідника.

Результати дослідження доводять, що формування наукового світогляду

П.Д. Пшеничного проходило під впливом умов, у яких розвивалась зоотехнічна і аграрна наука в цілому. На рубежі XIX–XX ст. зоотехнія розглядалась як наука, що розробила нові та удосконалювала існуючі технології виробництва продукції тваринництва. Формувались і зміцнювалися її зв'язки із сумісними напрямками агрономії, біології, ветеринарної медицини тощо. Вона набувала власної історії, етапи якої синтезували в концентрованому вигляді минулі досягнення, а також успадковували фундаментальні теоретичні знання та практичний досвід. Відбувалися зміни наукових напрямів і пріоритетів зоотехнічних досліджень.

Авторкою визначено основні чинники, які вплинули на вибір професії, коло наукових інтересів та діяльність вченого. Встановлено, що на вибір фаху та формування світогляду П.Д. Пшеничного вплинули об'єктивні суспільно-політичні зміни, що відбувалися у першій третині XX ст. в країні. Досліджуючи процес становлення його як молодого науковця, дисертанткою виявлено, що формування наукових переконань проходило під час навчання у галузевих закладах освіти. Навчаючись у Харківському зоотехнікумі, П.Д. Пшеничний знайомиться із плеядою талановитих фахівців, корифеїв зоотехнічної науки, серед яких особливе місце належало професорам І.В. Бельговському, М.Ф. Білоусову, Є.Ф. Лисицькому, А.М. Макарову, П.В. Серебровському, Ю.А. Трувельту та ін.

У третьому розділі «Науково-організаційна діяльність П.Д. Пшеничного» систематизовано творчий доробок науковця, виділено етапи його творчої діяльності та пріоритетні наукові напрями, окреслено перспективи використання окремих розробок на сучасному етапі розвитку тваринництва.

Наукові погляди вченого включали широкий спектр теоретичних і практичних проблем розвитку сільського господарства, зоотехнії. Доведено, що основними напрямками діяльності П.Д. Пшеничного були: принципи і методи спрямованого вирощування і стимуляції розвитку функції живлення та обміну речовин у молодняка сільськогосподарських тварин; способи підвищення коефіцієнта корисної дії корму; принципи вікової мінливості видів і корисних у господарському розумінні ознак у тварин під впливом різних рівнів годівлі та формування продуктивності сільськогосподарських тварин в онтогенезі. Наукові розробки П.Д. Пшеничного, незважаючи на сучасні наукові досягнення, не втратили своєї важливості й актуальності та потребують подальшого глибокого вивчення та осмислення. Зокрема, напрям досліджень зі стимуляції розвитку функції живлення та обміну речовин у сільськогосподарських тварин, способи підвищення коефіцієнта корисної дії

корму та принципи вікової мінливості видів і корисних у господарському розумінні ознак у тварин під впливом різних рівнів годівлі, знайшли своє продовження у науково-дослідних роботах послідовників Київського науково-освітнього центру годівлі тварин та технології кормів.

У четвертому розділі «Педагогічна та науково-репрезентаційна діяльність вченого» показано внесок вченого у розвиток галузевої освіти та науки, його репрезентаційну діяльність та охарактеризовано діяльність Київського науково-освітнього центру з проблем годівлі сільськогосподарських тварин.

Академік П.Д. Пшеничний був талановитим педагогом, методистом і реформатором системи вищої аграрної освіти, про що свідчать його здобутки в організації та становленні низки кафедр та факультетів в аграрних навчальних закладах де він працював; ректорство у двох із них – Башкирському сільськогосподарському інституті та Українській сільськогосподарській академії.

Особливої уваги заслуговує підручник «Кормление сельскохозяйственных животных», виданий у співавторстві із професором А.П. Дмитроченком для студентів сільськогосподарських ВНЗ зі спеціальності «Зоотехнія» та «Ветеринарія». Аналіз діяльності вченого засвідчує, що він започаткував Київський науково-освітній центр із годівлі тварин і технології кормів. Огляд наукового доробку його учнів, соратників свідчить проте, що вони мають практичне значення для подальшого розвитку зоотехнічної науки та практичну цінність для модернізації вітчизняного тваринництва. Дисертанткою встановлено, що у ході наукової роботи послідовників та вихованців П.Д. Пшеничного отримано оригінальні результати з обґрунтування оптимальних параметрів використання різноманітних балансуючих добавок у годівлі тварин із метою підвищення ефективності використання поживних речовин кормів, стимуляції продуктивності, покращення відтворних властивостей і якості продукції, а також удосконалення й розробки норм годівлі тварин та нормативних документів на корми й технологічний процес їх заготівлі.

Питання управління розвитком організму сільськогосподарських тварин шляхом регуляції якісних і кількісних параметрів живлення є надзвичайно актуальними і в наш час, оскільки визначають значною мірою ступінь реалізації генетичного потенціалу продуктивності тварин. Тому, стратегічний напрям досліджень, започаткований П.Д. Пшеничним, продовжений у роботах В.П. Дем'янюка, І.І. Ібатулліна, О.М. Івіцької, В.П. Коршуна, В.Ф. Красоти, М.Д. Любецького, В.В. Отченашка, Г.В. Танцурова, Т.С. Щеголова та ін.

Проаналізувавши основний зміст дисертаційної роботи, варто відмітити як позитивне те, що у тексті наявне критичне осмислення та висновки при подачі кожного тематичного матеріалу. Робота виконана на достатньому науково-методичному рівні. Мета, завдання, об'єкт і предмет визначені. Розділи дисертації логічно пов'язані між собою, що свідчить про глибокий комплексний підхід до розв'язання поставленої проблеми. Загальні висновки достатньою мірою відображають зміст роботи.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації, зауваження та дискусійні положення. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Надаючи позитивну оцінку науковому дослідженню Поливач Марії Анатоліївни, за доцільне вважаємо висловити деякі зауваження та побажання:

1. У висновках дисертаційного дослідження вказано, що «За 47 років своєї науково-педагогічної діяльності П.Д. Пшеничний підготував 130 кандидатів і докторів сільськогосподарських наук», у той же час у висновках до розділу 4 зазначається «За 45 років педагогічної діяльності він підготував близько 5000 агрономів, вчених зоотехніків, ветеринарних лікарів, під науковим керівництвом дослідника підготовлено 21 доктора і 109 кандидатів наук». Слід відмітити, що в публікаціях академіка В.А. Вергунова «Академік УАСГН Пшеничний П.Д. (1903–1985) – видатний учений у галузі тваринництва» та директора музею історії НУБіП Лановюк Л.П. «Павло Дмитрович Пшеничний – перший ректор Ордена Трудового Червоного Прапора Української сільськогосподарської академії (УСГА)» вказано, що вчений підготував «За 45 років педагогічної діяльності він підготував близько 5000 учених агрономів, зоотехніків, ветеринарних лікарів, 22 доктори і 132 кандидати наук, з яких – 19 для зарубіжних країн». Бажано було б у дисертації уточнити кількість наукових кадрів, підготовлених П.Д. Пшеничним.

2. У завданні 2 дисертаційного дослідження вказано «визначити чинники, що вплинули на формування наукового світогляду П.Д. Пшеничного, виділити основні етапи наукової, педагогічної і організаційної діяльності, уточнити біографічні дані». З цього випливає, що, розпочинаючи дослідження, ви вже знали, що є певні неточності в біографічних даних. Було б доцільно у висновках дисертації вказати, які саме біографічні дані вами уточнено.

3. Не досить коректно сформульовано завдання 5 «Комплексно оцінити науково-організаційну та педагогічну діяльність вченого».

4. Дисертація не позбавлена низки технічних, орфографічних, пунктуаційних, граматичних, стилістичних помилок, а також повторів (с.92-с.200). У прізвищах науковців, згаданих у дисертації, допущено помилки,

зокрема (с. 53 – Чирвінський, а на с. 130 – Чирвінський, с. 28 Н.Б. Щербатюк замість Н.Б. Щебетюк).

Проте вищенаведені зауваження й побажання не зменшують наукової новизни та практичного значення здійсненого дисертаційного дослідження.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України. Дисертація М.А. Поливач є самостійною, цілісною і завершеною науковою працею, виконаною на актуальну тему. Одержані в роботі науково обґрунтовані результати в сукупності забезпечують вирішення наукового завдання – реконструкцію творчої біографії П.Д. Пшеничного, всебічне розкриття його наукової та професійної діяльності й з'ясування внеску вченого в розвиток вітчизняної дослідної справи в зоотехнії, комплексного історико-наукового аналізу діяльності. Виклад матеріалу в дисертаційній роботі послідовний і логічний.

За змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертаційна робота **«Академік П.Д. Пшеничний– учений, педагог та організатор вітчизняної дослідної справи в зоотехнії у 30-70-х рр. XX ст.»** відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., чинним вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України до дисертацій, які подаються до захисту, а її автор, Поливач Марія Анатоліївна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент

доцент кафедри географії, екології
і методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
кандидат історичних наук, доцент

К.В. Ковальська

ПІДПИС *Ковальської К.В.*
Засвідчую:
Нач. ВК *Григор'єва Н.М.*